

Ἡ χριστιανικὴ Οἰκουμένη μετὰ τὴ Ι΄ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν στὸ Μπουσάν (2013).

Κοινὴ «προσκυνηματικὴ πορεία» δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Χ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ*

Τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.) ὡς ἔκφραση τῆς κοινωνίας, ἔστω καὶ ἀτελοῦς, τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἔχει ἓναν ἀποφασιστικὸ καὶ κρίσιμο ρόλο, ἰδίως σήμερα πού ἡ δυναμικὴ ἐνὸς ἔντονα διεθνοποιημένου, ἀλληλεξαρτώμενου καὶ στενότερα συνδεδεμένου κόσμου εἶναι πολὺ ἰσχυρὴ γιὰ μίαν διασπασμένην χριστιανικὴν κοινότητα. Ὅπως ἔχει σημειώσει ὁ Konrad Raiser, πρῶτον Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Π.Σ.Ε., «ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ Π.Σ.Ε. θὰ ἔπρεπε σήμερα νὰ τὸ δημιουργήσουμε»¹.

Ὁ κρίσιμος καὶ ἀποφασιστικὸς ρόλος τοῦ Π.Σ.Ε. σέ «καιροὺς χαλεπούς» φάνηκε στὴν Ι΄ Γενικὴ Συνέλευσίν του στὸ Μπουσάν τῆς Νότιας Κορέας τὸ 2013. Σὲ αὐτὴ συμμετείχαν 850 ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι 345 Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν-μελῶν τοῦ Συμβουλίου ἀπὸ 120 χῶρες². Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ τόπου³ γιὰ

---

* Ὁ Στυλιανὸς Χ. Τσομπανίδης εἶναι Ἄν. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

1. RAISER K., «Die Ökumene in einer schweren Bewährungsprobe», *der Überblick* 34 (1998) 4-8, σ. 7.

2. Στὴ Γενικὴ Συνέλευση συμμετεῖχε, μετὰ ἀπὸ σχετικὴ ἀπόφαση τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Σεβ. Μητροπολίτη Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομο καὶ μέλη τοὺς Πανιερ. Μητροπολίτη Θεριοπυλῶν κ. Ἰωάννη, Θεοφιλ. Ἐπίσκοπο Διαυλείας κ. Γαβριήλ, Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτη κ. Ἰγνάτιο Σωτηριάδη, Αἰδεσ. Πρωτοπρ. κ. Ἀδαμάντιο Αὐγουστίδη, Ἑλλογ. κ. Γεώργιο Μαρτζέλο, Ἑλλογ. κ. Στυλιανὸ Τσομπανίδη, Ἑλλογ. κ. Μαρίνα Κολοβοπούλου καὶ τὴν Ἀξιότ. κ. Αἰκατερίνη Βούλγαρη.

3. Γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ τόπου καὶ τοῦ θέματος τῆς Ι΄ Γενικῆς Συνέλευσης βλ. BUDA D., «Orthodoxie und Ökumene im Blick auf die 10. Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen (ÖRK) in Busan, Südkorea», <http://www.cbrom.de/de/orthodoxie-und-oekumene-im-blick-auf-die-10-vollversammlung-des-oerk-busan-suedkorea>. Ἐπίσης τοῦ ΙΔΙΟΥ, «Das Motto der 10. Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen im

νά συγκληθεῖ μία Γενική Συνέλευση ἔχει ἐκκλησιαστικο-πολιτικές, οἰκουμενικές καὶ θεολογικές προεκτάσεις καὶ σημασία. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ τύπος σύγκλησης τῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Π.Σ.Ε. ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνος του ἓνα μήνυμα πρὸς τὶς Ἐκκλησίες-μέλη καὶ πρὸς τὸν κόσμο.

Ἡ Γενική Συνέλευση στὸ Μπουσάν εἶναι ἡ δευτέρα πού πραγματοποιεῖται στὴν Ἀσία μετὰ ἀπὸ αὐτὴ πού ἔλαβε χώρα πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια στὸ Νέο Δελχί. Βεβαίως, στὴν ἀχανῆ καὶ πολύμορφη αὐτὴ ἡπειρο, τὸ νοτιοανατολικὸ τμήμα τῆς θά μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ αὐτόνομο μὲ τὴ δική του φυσιογνωμία καὶ τὰ δικά του ιδιαίτερα προβλήματα.

Ἡ συνάφεια τῆς χερσονήσου τῆς Κορέας ἀντικαθρεφτίζει πολλές ἄλλες στὸν πλανήτη καὶ στέλνει μηνύματα ἀγωνίας καὶ ἐλπίδας ταυτόχρονα ἐξαιτίας τῶν ἀνοικτῶν πληγῶν ἑνὸς λαοῦ πού ἔχει διασπαστεῖ ἀπὸ διαμάχες καὶ διαιρέσεις καὶ ἡ ἀπειλὴ τῆς ἐμφύλιας σύρραξης τόσο στὸ πλαίσιο τοῦ «ψυχροῦ» πολέμου μετὰ τῶν ὑπερδυνάμεων, ὅσο καὶ τοῦ μεταψυχροπολεμικοῦ σκηηνικοῦ, παραμένει ἐνεργῆ ἐδῶ καὶ 60 χρόνια. Ἐπίσης ἡ συνάφειά τῆς εἶναι ἀντιπροσωπευτικὴ γιὰ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο, γιατί ἡ κοινωνία εἶναι διαιρεμένη στὴ φτώχεια καὶ τὸν πλοῦτο, στὴν εὐτυχία καὶ τὴ βία, στὴν εὐμάρεια καὶ τὸν πόλεμο. Ἀκόμη, ἡ ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα τῆς Ν. Κορέας ἀντικατοπτρίζει μία κατάσταση πού τὴ συναντᾶμε σὲ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου καὶ ἀποτελεῖ σοβαρὴ πρόκληση γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη δίπλα στὶς ἱστορικὲς Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἔχουν στὴ χώρα μία πολὺ σημαντικὴ παρουσία, διαφόρων ὁμάδων εὐαγγελικαλιστῶν καὶ πεντηκοστιανῶν, ἀλλὰ καὶ νέων θρησκευτικῶν κινήματων πού ἔχουν ξεκινήσει νὰ ἐπηρεάζουν τὴ δημόσια ζωὴ καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη.

Ἡ ἐλπίδα εἶναι, ὅπως ὑπογραμμίζεται στὸ Μήνυμα τῆς Συνέλευσης, νὰ μὴ κλείσουν οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἐκκλησίες τὰ μάτια τους στὶς σκληρὲς πραγματικότητες ἢ νὰ μένουν ἀμέτοχοι στὸ μεταμορφωτικὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ. Πιο συγκεκριμένα δηλώνεται στὸ Μήνυμα, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῶν ἀποφάσεων στὸ Μπουσάν: «Προερχόμενοι ἀπὸ 345 Ἐκκλησίες-μέλη καὶ συνεργαζόμενους ὀργανισμοὺς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, ἀπευθύναμε κοινὲς δεήσεις, ἀνταλλάξαμε ἱστορίες ἀπὸ τὶς τοπικὲς μας κοινότητες, ἀκούσα-

---

Vergleich zu vorangegangenen Versammlungsthemen und seine Aktualität innerhalb des gegenwärtigen ökumenischen Kontextes», *Ökumenische Rundschau* 62 (2013) 158-167. Ἐπίσης βλ. SIMON B., «Die 10. Vollversammlung des Weltkirchenrates, und dann ...?», *Materialdienst - Konfessionskundlichen Instituts Bensheim* 64 (5/2013) 81-82.

με με προσοχή δυνατά μηνύματα αγωνίας και ελπίδας... Ἡ κοινή προσκνηματική μας πορεία ιχνηλάτησε τὸ θέμα «Θεὸ τῆς ζωῆς, ὁδήγησέ μας στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη»... Ζοῦμε σὲ μία ἐποχὴ παγκόσμιας κρίσης. Βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μὲ οικονομικές, οἰκολογικές, κοινωνικο-πολιτικές καὶ πνευματικές προκλήσεις. Στὸ σκότος καὶ τὴ σκιά τοῦ θανάτου, στίς βασάνους καὶ τοὺς διωγμούς, πόσο πολύτιμο εἶναι τὸ δῶρο τῆς ἐλπίδας ἀπὸ τὸν Ἀναστάνα Κύριο!... Ἡ πρόθεσή μας εἶναι νὰ προχωρήσουμε ὅλοι μαζί. Ἔχοντας ὡς ἐρέθισμα τὴν ἐμπειρία μας στὸ Μπουσάν, καλοῦμε ὅλους τοὺς καλῆς θελήσεως ἀνθρώπους νὰ προσφέρουν τὰ δῶρα ποὺ ἔχουν λάβει ἀπὸ τὸν Θεὸ σὲ μεταμορφωτικές δράσεις»⁴.

Μὲ τὸ κεντρικὸ θέμα «Θεὸ τῆς ζωῆς, ὁδήγησέ μας στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη», ἡ Γενικὴ Συνέλευση συνόψισε μέσα σὲ μία ἐντελῶς νέα πραγματικότητα ὄραματισμούς, στόχους καὶ προγράμματα ποὺ ἀνάγονται στὰ πρῶτα στάδια τῆς ἱστορίας τοῦ Συμβουλίου καὶ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ξεκινήσει μία νέα κοινὴ πορεία τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ θέμα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης ἀποκρυσταλλώθηκε μέσα ἀπὸ μία μακρόχρονη διαδικασία. Τὸ πρῶτο εἰσαγωγικὸ μέρος «Θεὸ τῆς ζωῆς» ἀνταποκρίνεται στὴν ἐπιθυμία τῶν ἀσιατικῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου νὰ τονίσουν τὸ μονοθεϊστικὸ χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τόσο ἀπέναντι στίς πολυθεϊστικὲς θρησκείες τῆς Ἀσίας ὅσο καὶ στὴ συναναστροφή τους μὲ τὸ Ἰσλάμ.

Τὸ δεῦτερο μέρος «ὁδήγησέ μας στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη» ἐνσωματώνει ἀποφάσεις τῆς κοινῆς πορείας τοῦ Π.Σ.Ε. μαζί μὲ ἄλλους οἰκουμενικοὺς ὀργανισμούς γιὰ τὴν AGAPE (Alternative Globalization Addressing People and Earth= Ἐναλλακτικὴ παγκοσμιοποίηση στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γῆς)⁵, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς «Διεθνoῦς Οἰκουμενικῆς

4. Βλ. τὸ Μῆνυμα τῆς 10ης Γενικῆς Συνέλευσης «Μαζί στὴν προσκνηματικὴ πορεία γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὴ δικαιοσύνη», στὴν ἰσοσελίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/relations/10synel_minima.pdf.

5. Βλ. γιὰ τὴ γένεση καὶ τὴν οἰκουμενικὴ ἐξέλιξη τῆς διαδικασίας τῆς AGAPE, τίς μελέτες μας *Ἐκκλησιολογία καὶ Παγκοσμιοποίηση. Οἱ Ἐκκλησίες στὴν οἰκουμενικὴ πορεία γιὰ μία ἐναλλακτικὴ παγκοσμιοποίηση στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς γῆς*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008 καὶ «Ἡ οἰκουμενικὴ πορεία γιὰ μία ἐναλλακτικὴ παγκοσμιοποίηση στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς Γῆς» (Alternative Globalization Addressing People and Earth=AGAPE) ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη», στὸ *Βιβλικὴ Θεολογία*

Διάσκεψης για την Ειρήνη» που πραγματοποιήθηκε τὸ Μάιο τοῦ 2011 στὸ Κίνγκστον τῆς Τζαμάικα, κατὰ τὴν κορύφωση τῶν ἐργασιῶν τῆς «Δεκαετίας γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς βίας» (2001-11)⁶. Καὶ οἱ δύο πρωτοβουλίες ἀποτελοῦν, ὅπως ἔχουμε τονίσει, τὴν ἐπίκαιρη ἔκφραση τῆς «συνοδικῆς πορείας ἀμοιβαίας ὑποχρέωσης γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας» πουὶ ξεκίνησε στὴν ΣΤ΄ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Βανκούβερ (1983). Ἐπομένως τὸ θέμα ἀκολουθεῖ τὴν πορεία τοῦ Π.Σ.Ε. ἀπὸ τὸ Βανκούβερ (1983) μέσῳ Χαράρε (1998) καὶ Πόρτο Ἀλέγκρε (2006) στὸ Μπουσάν (2013).

Πέρα ἀπὸ αὐτό, τὸ θέμα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης διατυπώνεται σὲ μορφή προσευχῆς, ὅπως στὶς τρεῖς προηγούμενες (Καμπέρορα, Χαράρε, Πόρτο Ἀλέγκρε) καὶ στὸ Παγκόσμιο Ἱεραποστολικὸ Συνέδριο τῶν Ἀθηνῶν (2005). Ἡ δέηση «Θεὲ τῆς ζωῆς, ὁδήγησέ μας στὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη» ἀναγνωρίζει τὴν κυριότητα καὶ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ στὴν ἱστορία. Αὐτὸ πουὶ μὲ ἔμφαση τονίζεται, καὶ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ βιβλικὴ καὶ τὴ μετέπειτα συνολικὴ θεολογικὴ διδασκαλία, εἶναι ὅτι ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ ιδιότητα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται ὡς ἀγάπη, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη. Ἡ ἀγάπη, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη ἐκφράζονται στὸ σχέδιο τῆς Θεῆς Οἰκονομίας γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὡς συστατικὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου. Στὸ θεολογικὸ αὐτὸ σχῆμα ἡ πρωτοβουλία δὲν φεύγει ποτὲ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ὁ ρόλος καὶ ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου στὴν προσπάθεια γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος μὲ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη ἔχουν ἀποφασιστικὴ σημασία καὶ συστατικὸ (constitutive) χαρακτῆρα.

Μετὰ τὴν κρίση καὶ τὶς ἀναταράξεις στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1990 καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 2000, μὲ τὶς φυγόκεντρες δυνάμεις μεταξὺ

τῆς ἀπελευθέρωσης, πατερικὴ θεολογία καὶ ἀμφισβησίες τῆς νεωτερικότητας, Π. Καλαϊτζίδης (ἐπ.), ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2012, 195-220. Βλ. ἐπίσης MSHANA R., «The AGAPE Process: A Challenge for Transformative Mission and Ecumenism in the 21st Century», *International Review of Mission* 97 (2008) 220-232 καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἀφιέρωμα τοῦ *Ecumenical Review* 63.3, October 2011, στὸ θέμα: «Greed and Global Economics». Γιὰ τὴν πορεία ὅλης τῆς διαδικασίας μέχρι σήμερα βλ. ἀκόμη τὸ σύντομο ἀλλὰ περιεκτικὸ σημείωμα, συνοδευτικὸ τοῦ κειμένου τοῦ ΠΣΕ «Οἰκονομία τῆς ζωῆς, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη γιὰ ὅλους: Ἐκκλησιολογία», τοῦ Π. Βασιλειάδη, *Θεολογία* 83 (2012) 205-207.

6. Βλ. τὸν τόμο *Building Peace on Earth. Report of the International Ecumenical Peace Convocation*, (ed.) M. G. Chunakara, WCC, Geneva 2013. Βλ. γιὰ τὸ πῶς συνδέονται AGAPE καὶ «Δεκαετία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς βίας» στὸ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ Σ., *Ἐκκλησιολογία καὶ Παγκοσμιοποίηση*.

τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἄγχος γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ὁμολογιακῆς ταυτότητας νὰ αὐξάνονται συνεχῶς, ἡ Γενικὴ Συνέλευση στὸ Μπούσαν ἀποτέλεσε ἕναν ὀριακὸ σταθμὸ –στὸ μέλλον μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικούς– στὴν ἱστορία τῆς σύγχρονης συνοδοιπορίας τῶν χριστιανῶν μὲ στόχο τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητάς τους καὶ τὴν οἰκοδόμησι ἐνὸς δικαιότερου καὶ εἰρηνικότερου κόσμου. Ἐνῶ στὸ Ἄμστερνταμ οἱ Ἐκκλησίες εἶχαν ἐκφράσει τὴν πρόθεση νὰ «παραμείνουν ἐνωμένες»⁷, τώρα στὸ Μπούσαν δήλωσαν μὲ ἀποφασιστικότητα: «Ἡ πρόθεσή μας εἶναι νὰ προχωρήσουμε ὅλοι μαζί»⁸.

Ἐὰν θὰ θέλαμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὸ κλίμα τῆς Γενικῆς Συνέλευσης, θὰ λέγαμε ὅτι σὲ σχέση μὲ ἄλλες, χαρακτηρίστηκε γιὰ τὴν πιὸ ἄρτια ὀργάνωσή της, τὴν ὠριμότητα τῆς σκέψης καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Ἐκκλησιῶν-μελῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐποικοδομητικὴ ἀδελφικὴ συνεργασία μεταξὺ τους.

Ἐὰν τώρα ἐπιχειρούσαμε νὰ συγκεφαλαιώσουμε τὸ σύνολο τῶν ἐργασιῶν καὶ νὰ τις παρουσιάσουμε σὲ μία πρόταση, θὰ λέγαμε ὅτι αὐτὲς σχετίζονται μὲ τὸ ὅτι τέθηκαν τὰ σωστὰ ἐρωτήματα καὶ δόθηκαν, ὅπως φαίνεται μέχρι τώρα, οἱ σωστὲς ἀπαντήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καὶ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Π.Σ.Ε. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ Συμβούλιο θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ συντονίσει τὶς Ἐκκλησίες στὴν προσπάθειά τους νὰ πλησιάσουν τὸ στόχο τῆς ὀρατῆς ἐνότητας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχύσει τὴν παγκόσμια χριστιανικὴ κοινότητα στὴν κοινὴ της μαρτυρία καὶ διακονία στὸν κόσμον τοῦ 21ου αἰῶνα.

Ἡ Ι΄ Γενικὴ Συνέλευση μὲ τὴν ἔνταξη στὸν κύριον ἄξονα τῆς ἡμερήσιας διάταξης τῶν ἐργασιῶν τῆς τῶν συγκροτημένων προτάσεων ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν πολὺ καλὴ καὶ συστηματικὴ προετοιμασία τῶν βασικῶν θεμάτων τῆς ἀπὸ Εἰδικὲς Ἐπιτροπὲς τοῦ Π.Σ.Ε. κατὰ τὴν ἐνδιάμεση ἑπταετία (2006-2013) ποὺ διέρρευσε ἀπὸ τὸ Πόρτο Ἀλέγκρε, κατάφερε νὰ διαμορφώσει ἕναν οἰκουμενικὸ ὄραματισμὸ, ὁ ὁποῖος κατανοεῖ σὲ βάθος τὸ εὖρος καὶ τὴν ταχύτητα τῶν ἀλλαγῶν στὸν κόσμον καὶ ἀντιμετωπίζει δημιουργικὰ τὶς προκλήσεις τῶν νέων καιρῶν. Γιὰ ἄλλη μία φορὰ, μετὰ τὴν ἐπιτυχημένη προσπάθεια στὴ Συνέλευση στὸ Βανκούβερ, ἔγινε ἀπόπειρα νὰ ζωντανέψει ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς ἔννοιας τῆς Οἰκουμένης μέσα στὴ σημερινὴ διευρυμένη παγκόσμια συνάφεια καὶ πραγματικότητα.

7. Βλ. πιὸ πάνω τὴν ἐνότητα 4.1.

8. Βλ. τὸ Μήνυμα τῆς 10ης Γενικῆς Συνέλευσης «Μαζὶ στὴν προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὴ δικαιοσύνη», παράγρ. 6.

Είναι γνωστό και έχει αναφερθεί πιο πάνω ότι η Οικουμενική Κίνηση από την ίδρυσή της προσπαθεί να συνδέσει το όραμα μίας ένωμμένης Έκκλησίας με το όραμα της κατοικήσιμης γης ή, πιο σωστά, με το όραμα της άκεραιότητας της δημιουργίας, όπως εκφράζεται δυναμικά σε βασικά σημεία της Καινής Διαθήκης. Πιο συγκεκριμένα, η Οικουμενική Κίνηση προσπάθησε να συνδέσει το όραμα του Ευαγγελιστή Ιωάννη «ίνα πάντες εν ὧσι..., ίνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ» (17,21) με το όραμα του Ἀπ. Παύλου στην προς Ἐφεσίους Ἐπιστολή, στην οποία ὁ Παῦλος ἀναφέρεται σὸν ὑπέρτατο στόχο της Θείας Οἰκονομίας καὶ σὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ σὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, σὴν καθορισμένη στιγμή, σύνολη τὴν κτιστὴ δημιουργία (1,9-10). Ὡστόσο, ἡ ἀναζήτηση τῆς σύνδεσης τῶν δύο βιβλικῶν ὁραμάτων ὑπονομεύεται ἀπὸ μία συνεχὴ ἔνταση, καὶ μερικὲς φορὲς ἀνταγωνισμὸ, ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς ποὺ δίνουν ἔμφαση σὴν κοινωνικὴ διάσταση τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ σὲ αὐτοὺς ποὺ δίνουν προτεραιότητα σὴν πνευματικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ διάστασή της⁹. Τὰ ἐρωτήματα πληθαίνουν καὶ γίνονται ἀμείλικτα, ὅταν οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας τεθοῦν σὸ σημερινὸ πλαίσιο τοῦ αὐξανόμενου θρησκευτικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ πλουραλισμοῦ, ἀκόμη καὶ μέσα σὸ χριστιανικὸ κῶσμο.

Μέσα σὴς σημερινὲς συνθήκες καὶ προκλήσεις τονίστηκε ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς σὴ Συνέλευση ὅτι αὐτὸ τὸ ἀρχικὸ ὄραμα πρέπει νὰ ξαναζωντανέψει.

Εἶναι κεφαλαιώδους σπουδαιότητος τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ «Δήλωση περὶ Ἐνότητας: Τὸ Δῶρο καὶ ἡ Κλήση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐνότητα καὶ ἡ δικὴ μας δέσμευση», ποὺ ἐπεξεργάστηκε ἡ Ἐπιτροπὴ «Πίστη καὶ Τάξη», βλέπει ἤδη ἀπὸ τίς πρῶτες παραγράφους τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν Ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας συνδεδεμένο με τὸ ἐρώτημα τῆς ἐνότητος τῆς ἀνθρωπότητος ἢ ἀκριβέστερα με τὸ ἐρώτημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς δημιουργίας: «Κοινω-

9. Ἦδη αὐτὴ ἡ ἔνταση, ποὺ κρατᾶει σὲ ἀβεβαιότητα τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, εἶχε ἐκδηλωθεῖ καθαρὰ σὴν ΣΤ΄ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Βανκούβερ καὶ εἶχε γίνῃ τότε προσπάθεια γιὰ τὴν ὑπέρβασή της (βλ. MÜLLER-RÖMHELD W., *Bericht aus Vancouver 1983. Offizieller Bericht Ökumenischer Rat der Kirchen, Frankfurt a.M. 1983*, ἰδίως σ. 71 καὶ 75 ἔξ.). Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ κάνουμε λόγο σὴ μελέτη μας *Μετα-λειτουργία: Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ θεολογίας σὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας*, ἔκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2009, ἰδίως Α΄ κεφ. 2 καὶ Γ΄ κεφ. 1.1. καὶ σὴ γερμανικὴ γλῶσσα: *Orthodoxie und Ökumene. Gemeinsam auf dem Weg zu Gerechtigkeit, Frieden und Bewahrung der Schöpfung*. Mit einem Vorwort von Ulrich Duchrow, Münster 1999.

νική και οικονομική άδικία, φτώχεια και πείνα, πλεονεξία και πόλεμος ρημάζουν τον κόσμο μας. Υπάρχει βία και τρομοκρατία και ή απειλή πολέμου, ιδίως πυρηνικού πολέμου. Πολλοί πρέπει να ζουν με ασθένειες όπως ο ιός HIV και το AIDS και να υποφέρουν από άλλες επιδημίες. Λαοί εκτοπίζονται και οι τόποι τους περνούν σε άλλα χέρια. Πολλές γυναίκες και παιδιά είναι θύματα βίας, ανισότητας και εμπορίας ανθρώπων, όπως και μερικοί άνδρες. Υπάρχουν οι περιθωριοποιημένοι και αποκλεισμένοι... Η κρίση έχει περιπέσει σε κακές χρήσεις και αντιμετωπίζουμε απειλές στην ισορροπία της ζωής, μία διογκούμενη οικολογική κρίση και τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής... Η ένότητα της Εκκλησίας, ή ένότητα της ανθρώπινης κοινότητας και ή ένότητα όλης της δημιουργίας είναι αλληλένδετες. Ο Χριστός, ο οποίος μας ενώνει, μας καλεί να ζούμε εν δικαιοσύνη και ειρήνη και επιτάσσει να συνεργαζόμαστε για δικαιοσύνη και ειρήνη στον κόσμο του Θεού. Το σχέδιο του Θεού το οποίο μας αποκαλύφθηκε εν Χριστώ είναι, «εις οικονομίαν του πληρώματος των καιρών, ανακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Ἐφ. 1,9-10)» (ή υπογράμμιση δική μας)¹⁰.

Από τις πιο ευχάριστες εξελίξεις είναι ότι και από την Ἐπιτροπή «Πίστη και Τάξη», δηλαδή την Ἐπιτροπή που εκφράζει την δογματικοθεολογική παράδοση και στην οποία συμμετέχει και η Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, έγινε πλήρως κατανοητό και αποδεκτό ότι, υπό τις σημερινές συνθήκες της οικονομικής ιδίως παγκοσμιοποίησης, οι Ἐκκλησίες που θέλουν να είναι συνεπείς με τον εαυτό τους και το λειτουργήμα που επιτελούν στον κόσμο, αντί να αυτοπεριχαράκωνονται για να άμυνθούν και να προστατεύσουν την ύπαρξή τους, οφείλουν να ανοίγονται, να αυξάνουν την ένότητά τους και να αναπτύσσουν αξιόπιστες μορφές κοινής μαρτυρίας μέσα σε αυτόν.

Ἐνώπιον της επιδείνωσης της οικονομικής, κοινωνικής και κλιματικής κρίσης, της αλληλεξάρτησης και της παγκοσμιοποίησης των προβλημάτων, καθώς επίσης και του τεράστιου μεγέθους, της πολυπλοκότητας και της ὄξυνσης των κινδύνων που απειλούν τη ζωή, εκτιμάται πλέον ότι η παραμορφωμένη μαρτυρία μιας διαιρεμένης και αναποφάσιστης Χριστιανοσύνης δεν ικανοποιεί κανένα και δεν είναι «καλή μαρτυρία». Μία διασπασμένη και σε ανταγωνιστικά

10. Βλ. «Δήλωση περί Ἐνότητος – Ἀναθεωρημένη: Τὸ Δῶρο καὶ ἡ Κλήση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐνότητα καὶ ἡ δική μας δέσμευση», στην ιστοσελίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/relation/dilosi_enotitos.pdf, παράγρ. 2 καὶ 13.

στρατόπεδα διασκορπισμένη χριστιανική κοινότητα είναι ξεκάθαρο για όλους σήμερα ότι δίνει στην ανθρωπότητα μία συγκεχυμένη εικόνα για τις δυνατότητες της και την πραγματική αποστολή της. Αυτή ή κατάσταση καθιστά τὸ οἰκουμενικὸ ἔργο πῶς σημαντικό και ἐπείγον ἀπὸ ποτέ. Ἐὰν κατὰ τὸ ξεκίνημα τῆς σύγχρονης Οἰκουμενικῆς Κίνησης ἴσχυε ἡ ὀδυνηρὴ διαπίστωση τοῦ Α΄ Παγκόσμιου Συνεδρίου «Ζωῆς και Ἐργασίας» στὴ Στοκχόλμη τὸ 1925 ὅτι «ὁ κόσμος εἶναι πάρα πολὺ ἰσχυρὸς γιὰ μίᾶ διαιρεμένη Ἐκκλησία»¹¹, σήμερα αὐτὴ ἡ διαπίστωση γίνεται ἀκόμη πῶς ὀδυνηρὴ, ἀφοῦ οἱ δυνάμεις τῆς ἀδικίας, τῆς ἀπληστίας, τῆς βίας και τῆς καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος εἶναι πάρα πολὺ στενὰ συνδεδεμένες και δικτυωμένες. Εἶναι λοιπὸν ἐπιτακτικὴ και ὑπερεπείγουσα ἀνάγκη οἱ Ἐκκλησίες νὰ ἐκδηλώσουν τὴν εὐθύνη και τὴν ἀποστολή τους στὸν κόσμο μὲ μίᾶ φωνὴ και μὲ κοινὴ συγκεκριμένη δράση. Εἶναι καιρὸς νὰ ἐνισχυθεῖ και νὰ αὐξηθεῖ ἡ σημερινὴ ὑπάρχουσα, ἀλλὰ ἀτελής, «κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν».

Ὅλα τὰ παραπάνω ἀντικατοπτρίζονται και διατυπώνονται στὴ «Δήλωση περὶ Ἐνότητας» μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: «Ἀναγνωρίζουμε ὀλοένα και περισσότερο ὅτι καλούμαστε νὰ μοιρασθοῦμε διάφορα μὲ ἔτεροδόξους και νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ αὐτούς, νὰ ἐργασθοῦμε μαζί τους σὲ κοινὲς προσπάθειες γιὰ δικαιοσύνη και εἰρήνη και γιὰ τὴν προστασία τῆς ἀκεραιότητος τῆς ὁμορφῆς ἀλλὰ ὀδυνηρῶς πληγωμένης δημιουργίας τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἐμβαθυνόμενες αὐτὲς σχέσεις φέρνουν νέες προκλήσεις και διευρύνουν τὴν κατανόηση και συνεννόησή μας... Πολὺν δύσκολο εἶναι δυνατό νὰ θεωρηθεῖ ὅτι δίνουμε ἀξιόπιστο μῆνυμα ὅσο παραμένουν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μας διχασμοί, οἱ ὁποῖοι ἀπορρέουν ἀπὸ θεμελιώδεις δογματικὲς διαφωνίες. Διχασμοὶ και περιθωριοποίηση ἐπὶ τῇ βάσει ἐθνοτικῆς ταυτότητας, φυλῆς, κοινωνικῶς προσδιοριζόμενου φύλου, ἀναπη-

11. «The world is too strong for a divided Church», βλ. «The Message of the Universal Christian Conference on Life and Work, Stockholm, 19-30 August, 1925», *Ecumenical Documents on Church and Society (1925-1953)*, (ed.) John W. Turnbull, WCC, Geneva 1954, σ. 2. Μὲ βάση αὐτὴ τὴ δήλωση προφανῶς ὁ ἀγγλικανὸς ἀρχιεπίσκοπος Desmond Tutu εἶχε δηλώσει στὴν Ε΄ Παγκόσμια Συνέλευση τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη και Τάξη» στὸ Santiago de Compostela τῆς Ἰσπανίας (Αὐγουστος 1993): «Apartheid is too strong for a divided Church» (βλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Towards koinonia in Faith, Life and Witness», στὸ *On the Way to Fuller Koinonia. Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order*, (ed.) TH. F. BEST / G. GASSMANN, Faith and Order Paper no 166, WCC, Geneva 1993, 93-102, ἐδῶ σ. 96 και στὸ ἴδιο ἔργο «Report of Section IV: Called to common witness for a renewed world», 254-262, ἐδῶ σ. 254).

ρίας, ἐξουσίας, κοινωνικῆς καταστάσεως, κοινωνικῆς τάξεως, ὅπως καὶ ἄλλες μορφές διακρίσεων συσκοτίζουν ἐπίσης τὴ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἐνότητος...»¹². Καὶ λίγο παρακάτω σημειώνεται τὸ ἴδιο μὲ ἄλλα λόγια: «... ἡ ἀπουσία ἐνότητος μεταξύ μας ὑπονομεύει τὴ μαρτυρία μας περὶ τοῦ Καλοῦ Ἀγγέλματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ καθιστᾷ λιγότερο ἀξιόπιστη τὴν μαρτυρία μας περὶ τῆς ἐνότητος, τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ γιὰ ὅλους»¹³. Ἀκολουθώντας μάλιστα τὴ μακρὰ παράδοση τοῦ Π.Σ.Ε., ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960, στοὺς διαθρησκειακοὺς διαλόγους καὶ ἔχοντας ἐπίγνωση πόσο ἐπιτακτικὴ καὶ ἐπείγουσα εἶναι ἡ διαθρησκειακὴ συνεργασία σήμερα, ἡ Δήλωση (προσ)-καλεῖ τοὺς χριστιανούς «νὰ καταστήσουν τὴν εὐημερία ὄλων τῶν λαῶν καὶ τῶν πλασμάτων δική τους ὑπόθεση, συστρατευόμενοι μὲ ἀνθρώπους ἄλλων δογμάτων ἢ καὶ κατενόου δόγματος, ὅπου αὐτὸ εἶναι δυνατό» (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μας)¹⁴.

Βεβαίως, εἶναι σαφές ὅτι ἡ πρόοδος πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἐξαρτᾶται καὶ καθορίζεται πρῶτα ἀπὸ ὅλα ἀπὸ τὶς σχέσεις τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ τους καὶ ἀπὸ τὸ ἐὰν στὴν οἰκουμενικὴ πορεία γιὰ κοινωνία στὴν πίστη, τὴ ζωὴ καὶ τὴ μαρτυρία, οἱ Ἐκκλησίες ἀναγνωρίζουν ἢ μίᾳ στὴν ἄλλη τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ κολοσσιαία πρόκληση ποὺ ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση θέτει ἐνώπιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Στὸν τομέα αὐτὸ τὰ τελευταῖα 30 χρόνια, μετὰ τὴν Ε΄ Παγκόσμια Συνέλευση τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καὶ Τάξη» στὸ Santiago de Compostela τῆς Ἰσπανίας (Αὐγούστος 1993), ἔχουν παραχθεῖ πολὺ σημαντικὰ κείμενα. Τὸ ἰδιαίτερο ὑπόβαθρο τοῦ ἐκκλησιολογικοῦ προβληματισμοῦ στὸ Μπούσαν ἀποτέλεσε τὸ πολὺ σημαντικό κείμενο-δήλωση συγκλινοῦσάν τάσεων «Ἡ Ἐκκλησία: πρὸς ἓνα κοινὸ ὄραμα»¹⁵, τὸ ὁποῖο παρουσιάστηκε στὴ Συνέλευση καί, ἀφοῦ συζητήθηκε καὶ ἐγκρίθηκε ἀπὸ αὐτὴ, ἐστάλη πρὸς τὶς Ἐκκλησίες γιὰ μελέτη καὶ τοποθέτηση. Ἡ κοινὴ αὐτὴ δήλωση βασίζεται στὴ μακροχρόνια μελέτη τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καὶ Τάξη» γιὰ τὴ «Φύση καὶ τὸ σκοπὸ τῆς Ἐκκλησίας»¹⁶ καὶ στὸ ἀναθεωρημένο κείμενο ποὺ ἐκδόθηκε λίγο πρὶν τὴ Γενικὴ Συνέλευση στὸ Πόρτο Ἀλέγκρε «Ἡ φύση καὶ ἡ ἀπο-

12. Βλ. «Δήλωση περὶ Ἐνότητος», παράγρ. 3 καὶ 11.

13. «Δήλωση περὶ Ἐνότητος», παράγρ. 14.

14. «Δήλωση περὶ Ἐνότητος», παράγρ. 12.

15. Βλ. *The Church: Towards a Common Vision*, Faith and Order Paper 214, WCC, Geneva 2013.

16. *The Nature and Purpose of the Church. A Stage on the way to a common statement*, Faith and Order Paper No 181, WCC, Geneva 1998.

στολή της Ἐκκλησίας»¹⁷. Τὸ κείμενο «Ἡ Ἐκκλησία: πρὸς ἓνα κοινὸ ὄραμα» εἶναι μία προσπάθεια ἐπεξεργασίας κοινῶν σημείων ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίες-μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ κειμένου τῆς Λίμα (BEM), γιὰ τὸ θέμα τῆς κατανόησης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς στὸν κόσμο.

Ἐδῶ ἀξίζει νὰ τονιστεῖ ὅτι στὴν πρόσφατη κοινὴ δήλωση τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καὶ Τάξη» ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ πορεία πρὸς τὴν πραγματοποίηση τῆς πλήρους κοινωνίας ἀπαιτεῖ ἀπὸ τίς χριστιανικὲς Ἐκκλησίες καὶ κοινότητες νὰ συμφωνήσουν σὲ θεμελιακὲς ὄψεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Τὸ κείμενο, μὲ βάση τίς παλαιότερες «κλασικὲς» δηλώσεις γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων στὸ Ν. Δελχί (1961), στὸ Ναϊρόμπι (1975) καὶ στὴν Καμπέρα, ἀναφέρει τὰ «ἐκκλησιαστικὰ στοιχεῖα» πὺν θεωροῦνται ὡς ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ὁρατῆς ἐνότητας: ἡ κοινὴ ὁμολογία τῆς Ἀποστολικῆς Πίστεως, ἡ ἀμοιβαία ἀναγνώριση τῆς Ἀποστολικότητος καὶ τῆς Καθολικότητος τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ τῶν μυστηρίων τους· ἡ κοινωνία στὴν Εὐχαριστία, στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ στὴν ἀποστολὴ καὶ διακονία στὸν κόσμο, ὅπως ἐπίσης ἡ πραγμάτωση μίας ἀμοιβαίας κοινωνίας σὲ συνοδικὲς συνάξεις καὶ ἀποφάσεις¹⁸. Πολὺ σωστὰ στὸ κείμενο, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα κείμενα τῆς Ἐπιτροπῆς, τὰ ὄρια τῶν ἐλπίδων τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν διασαφήνιση τοῦ ὅρου Ἐκκλησία, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντηση πὺν θὰ δώσουν οἱ Ἐκκλησίες στὴν πορεία γιὰ πλήρη ἀμοιβαία ἀναγνώριση καὶ κοινωνία στὸ ἀκανθῶδες ἐρώτημα «πῶς κατανοοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ τους ταυτότητα καὶ πῶς θεωροῦν τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων χριστιανῶν»¹⁹.

Πάντως τὸ κείμενο ἐπηρέασε βαθιὰ τὴ «Δήλωση περὶ Ἐνότητος» στὸ Μπουσάν, ἡ ὁποία ξεκαθαρίζει ὅτι ἔργο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ ἀποτελεῖ «πρόγευση, ἀξιόπιστο σημεῖο καὶ ἀποτελεσματικὴ διακονία τῆς νέας ζωῆς πὺν

17. *The Nature and Mission of the Church. A Stage on the Way to a Common Statement* Faith and Order Paper 198, WCC, Geneva 2005.

18. Βλ. *The Church: Towards a Common Vision*, σ. 22, § 37 καὶ τὴν ὑποσ. 2, ὅπου τὸ κείμενο παραπέμπει στὴ σημαντικὴ μελέτη τῆς Μικτῆς Ὁμάδας Ἐργασίας (JWG) τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ΠΣΕ «The Church: Local and Universal» (βλ. Faith and Order Paper No. 150, WCC, Geneva 1990, 1-15, ἰδίως σ. 8-10, §§ 25-34).

19. Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ μὲ τὸ πῶς τὸ ἀντιμετωπίζουν οἱ ὀρθόδοξοι στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση ἀσχολούμαστε στὸ βιβλίο *Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες. Ἡ θέση τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν στὴν ἐκκλησιολογικὴ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὰ πλαίσια τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου*, ἐκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 2013.

ὁ Θεὸς προσφέρει στὸν κόσμον» καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ διακηρύσσει τὴν Καλὴ Ἀγγελία κατὰ τρόπους οἱ ὅποιοι ἀφυπνίζουν μίαν ἀνταπόκριση μέσα ἀπὸ διαφορετικὰ περιβάλλοντα, γλώσσες καὶ πολιτισμούς νὰ ἐπιζητεῖ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν εἰρήνη Του»²⁰.

Ἦσχι μόνο ἡ «Δήλωση περὶ Ἐνότητας», τὸ Μήνυμα καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπιλογή τοῦ θέματος, ἀλλὰ ὅλα τὰ κείμενα πὺ ἐγκρίθησαν στὴ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Μπουσάν²¹ δείχνουν τὸ δρόμο πὺ τὸ Π.Σ.Ε. στὸ σύνολό του θέλει νὰ διανύσει στὸ μέλλον. Οἱ ἀποφάσεις πὺ ἔλαβε γιὰ τὸ μέλλον εἶναι κεφαλαιώδους σπουδαιότητας καὶ φέρουν μέσα τους σημεῖα ἐλπίδας καὶ ἀνανέωσης. Ὅλες οἱ ἀποφάσεις συγκλίνουν στὴν πρόταση-κλήση πρὸς ὅλες τὶς Ἐκκλησίες –ἐνώπιον τῶν οἰκονομικῶν, οἰκολογικῶν, κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν προκλήσεων– νὰ πραγματοποιήσουν ἕως τὴν ἐπόμενη Γενικὴ Συνέλευση μίαν «προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη» («Pilgrimage of Justice and Peace»): «Ἡ Συνέλευση σᾶς καλεῖ νὰ ἔρθετε μαζί μας σὲ προσκυνηματικὴ πορεία. Εἴθε οἱ ἐκκλησίες νὰ εἶναι κοινότητες θεραπείας καὶ εὐσπλαχνίας καὶ εἴθε ἐμεῖς νὰ σπέρνουμε τὴν Καλὴ Ἀγγελία, ὥστε νὰ καλλιεργεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑπερέχουσα εἰρήνη τοῦ Θεοῦ νὰ ἐξαπλώνεται στὸν κόσμον»²².

Ἦπως τονίστηκε καὶ σὲ προηγούμενη ἐνότητα ἡ πορεία, ὁ δρόμος (ἡ γερμανικὴ μετάφραση τοῦ θέματος τῆς Συνέλευσης κάνει ρητὰ λόγο γιὰ «δρόμο πρὸς τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη»)²³, ἔχει γίνει σύμβολο τῆς συνεχιζόμενης οἰκουμενικῆς προσπάθειας. Ἡ ἰδέα τῆς «προσκυνηματικῆς πορείας» ὑποδηλώνει ὅτι ἂν καὶ οἱ Ἐκκλησίες ἐκκινοῦν ἀπὸ διαφορετικὰ σημεῖα, συναντῶνται καθ' ὁδὸν πρὸς τὸν κοινὸ προορισμό, στὸν ὅποιο εἶναι δυνατὸ νὰ συρρεύσουν οἱ ἰδέες καὶ οἱ σκέψεις τους. Σὲ ἕνα ταξίδι δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ τὰ μεταφέρει ὅλα μόνος του, γι' αὐτὸ ταξιδεύει μαζί μὲ ἄλλους καὶ κάθε συνταξιδιώτης

20. Βλ. «Δήλωση περὶ Ἐνότητας», παράγρ. 14 καὶ 12. Πρβλ. στὸ ἴδιο, παράγρ. 9.

21. Βλ. τὰ πὺ σημαντικὰ κείμενα στὴν ἰσοσελίδα τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴ Γ. Σ. στὸ Μπουσάν στὸ <http://wcc2013.info/>.

22. Βλ. τὸ Μήνυμα τῆς 10ης Γενικῆς Συνέλευσης «Μαζί στὴν προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὴ δικαιοσύνη», παράγρ. 5 καὶ 6: «We live in a time of global crises. Economic, ecological, socio-political and spiritual challenges confront us... This Assembly calls you to join us in pilgrimage. May the churches be communities of healing and compassion, and may we seed the Good News so that justice will grow and Gods deep peace rest on the world».

23. Τὸ θέμα στὰ γερμανικὰ εἶναι διατυπωμένο ὡς ἐξῆς: «Gott des Lebens, weise uns den Weg zu Gerechtigkeit und Frieden».

φέρει επάνω του και προσφέρει κάτι διαφορετικό. Σε αυτή την περίπτωση ισχύει αυτό που ο Απόστολος Παῦλος εἶπε: «Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε και οὕτως ἐκπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 6,2). Ὁ πρῶτος Γενικός Γραμματέας τοῦ Π.Σ.Ε. Konrad Raiser παραβάλλει τὴν κλήση πρὸς τὴν οἰκουμενική ὁδὸ μὲ τὴ θεϊκὴ κλήση πρὸς τὸν Ἀβραάμ: (Γεν. 12,1-3) «φύγε ἀπὸ τὴ χώρα σου... καὶ θὰ σὲ εὐλογήσω... καὶ θὰ εἶσαι εὐλογία». Πρόκειται, ἐπισημαίνει ὁ Raiser, γιὰ μίαν πορεία πέρα ἀπὸ τὴ σιγουριά τῶν δομῶν, πορεία πού ἐμπιστεύεται μόνο τὴν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἐλεγχόμενους προδιαγεγραμμένους στόχους. Σε αὐτὴ τὴν πορεία, λέει ὁ ἴδιος, «χρειαζόμαστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ τὸν οἰκουμενικὸ διάλογο, γιὰ νὰ ἀνοίξουν τὰ μάτια μας καὶ νὰ δοῦμε ὅτι ὁ ἀναστημένος Χριστὸς βαδίζει μαζί μας καὶ μέσω τοῦ Πνεύματος του μᾶς δείχνει τὸν δρόμο»²⁴.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ὅρος «προσκυνηματικὴ πορεία» ἢ «προσκυνηματικὸ ταξίδι» χρειάζεται ἐξήγηση²⁵. Γι' αὐτὸ σωστά ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Π.Σ.Ε. στὴν πρώτη συνεδρία της μετὰ τὴ Συνέλευση στὸ Μπουσάν (Ἰούλιος 2014) ζήτησε ἀπὸ τὰ μέλη της νὰ σκεφτοῦν μὲ τὴ βοήθεια ἐννέα βασικῶν ἐρωτήσεων τί δηλώνεται μὲ τὸν ὅρο αὐτό²⁶. Ὡστόσο, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι κάθε «προσκυνηματικὴ πορεία» ἔχει ἕνα «ἀπὸ» (πού δηλώνει σημεῖο ἀφετηρίας) καὶ ἕνα «πρὸς» (πού δηλώνει κατεύθυνση). Γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴ συγκεκριμένη κλήση γιὰ μίαν «προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη», πολὺ βοηθητικὴ καὶ ταιριαστὴ εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς ἐξόδου τοῦ ἀπελευθερωμένου ἀπὸ τὴ σκλαβιά λαοῦ τοῦ Θεοῦ (Ἐξ 3 ἔξ.). Ὁ λαὸς βγαίνει ἀπὸ τὴ δεσποτικὴ κυριαρχία, τὴν ἐκμετάλλευση καὶ τὴ βία τῆς Αἰγύπτου καὶ κατευθύνεται πρὸς ἕνα νέο τρόπο ζωῆς. Στὴν πορεία μέσω τῆς ἐρήμου βιώνει πειρασμούς, ἀλλὰ παραλαμβάνει καὶ τοὺς Νόμους, οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν δυνατὸ ἕνα νέο τρόπο συμβίωσης μὲ ἀλληλεγγύη καὶ δικαιοσύνη. Ἐπίσης ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη καλεῖ τὸ λαὸ γιὰ μίαν οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ καὶ ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπη δομὴ τῆς («βαβυλωνίας»/ρωμαϊκῆς) αὐτοκρατορίας πού βασιλεύει στὴ βία, τὴν ἐκμετάλλευ-

24. Βλ. RAISER K., *Schritte auf dem Weg der Ökumene*, Frankfurt a. M. 2005, σ. 65.

25. Γιὰ τὶς βιβλικὲς ρίζες τῶν προσκυνηματικῶν ταξιδιῶν καὶ τὴν ἐξέλιξή τους στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας βλ. τὴ μελέτη τοῦ ΥΦΑΝΤΗ Π., *Μοναχισμὸς, ἀσκητισμὸς καὶ ἀγιολογικὴ παράδοση. Πηγὲς ἔμπνευσης καὶ προορισμοὶ τοῦ προσκυνηματικοῦ τουρισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 2014 (ἀδημοσίευτη). Ἔχει ἀναρτηθεῖ στὸ <https://auth.academia.edu/PanaghiotisYfantis/Papers>.

26. Βλ. σχετικὰ στὸ <http://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/a-picture-of-pilgrimage>.

ση, την άλαζονεία της δύναμης και τὸν ἀπάνθρωπο εὐδαιμονισμό: «Λαέ μου, βγεῖτε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Γιὰ νὰ μὴ μοιρασεῖτε τὶς ἁμαρτίες της» (Ἰακ. 18,4)²⁷. Γιὰ αὐτὴ τὴν ἔξοδο πρόκειται ἐπίσης σήμερα, ἔξοδο ἀπὸ τὸ φαραωνικὸ, δυναμοκεντρικὸ καὶ θανατηφόρο παράδειγμα τῆς νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης πρὸς ἓνα διαφορετικὸ ὑπόδειγμα ζωῆς, τὸ ὁποῖο καταφάσκει τὴ ζωὴ καὶ στὸ ὁποῖο ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ ζοῦν περισσότερο δίκαια καὶ εἰρηνικὰ μεταξύ τους καὶ μὲ ὅλη τὴ δημιουργία²⁸.

Εἶναι ἐλπιδοφόρο τὸ γεγονὸς ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1980 (μὲ τὴ «συνοδικὴ πορεία ἀμοιβαίας ὑποχρέωσης γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας»/ JPIC) φαίνεται νὰ ὑπάρχει μία συνολικὴ οἰκουμενικὴ συμφωνία ὅτι τὰ ζητήματα τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀκεραιότητας τῆς δημιουργίας δὲν εἶναι δευτερεύοντα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικο-πολιτικὰ προβλήματα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὴν πίστη καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελοῦν συστατικὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ὄχι ἀπλῆς συστάσεις του²⁹. Αὐτὸ ποὺ εἶναι νέο σήμερα, καὶ μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει κάποτε ἱστορικὴ σημασία, εἶναι ὅτι σχεδὸν ταυτόχρονα μὲ τὶς Δηλώσεις καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνέλευσης στὸ Μπούσαν, ὁ Πάπας Φραγκίσκος ἐξέδωσε (Νοέμβριος 2013) τὴν πρώτη του Ἀποστολικὴ Παραίνεση «*Evangelii Gaudium*» (Ἡ χαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου)³⁰, ἡ ὁποία παρουσιάζει ἐκπληκτικὴ συμφωνία μὲ τὰ κείμενα τοῦ Π.Σ.Ε. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἐκεῖ ποὺ ὁ Πάπας ἀναφέρεται σὶς προκλήσεις τοῦ σημερινοῦ κόσμου λέει ἓνα πολλαπλὸ «Ὅχι»

27. Βλ. σχολιασμὸ σὶς θαυμάσιες μελέτες τοῦ Β. Π. ΣΤΟΠΙΑΝΝΟΥ, «Τὸ γκρέμισμα ἐνὸς ἁμαρτωλοῦ κόσμου (Ἰακ. 18)» καὶ «Ἀποκάλυψη καὶ πολιτικὴ», ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἑρμηνευτικὰ Μελετήματα*, (Βιβλικὴ Βιβλιοθήκη 4), ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1988, 429-438 καὶ 562-591 ἀντίστοιχα.

28. Προβλ. ὅσα ἐνδιαφέροντα σημειώνονται στὸ DUCHROW U. – GÜCK M., *Von den Rändern her in Richtung globale Transformation! "Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens" – Hoffnung auf einen neuen kirchlichen Aufbruch für das Leben?*, στή σειρά: *Kairos Europa* (Hrsg.), *Wirtschaft(en) im Dienst des Lebens – Kirchen im ökumenischen Prozess für gerechte Globalisierung*, (Heft 6), Heidelberg 2014, σ. 12.

29. Βλ. ἰδίως τὸν Πρόλογο στὸ DUCHROW U. – GÜCK M., *Von den Rändern her in Richtung globale Transformation! "Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens"*, σ. 2 ἔξ. Προβλ. ἐπίσης τὶς δυναμικὲς τοποθετήσεις τοῦ ΑΓΟΥΡΙΑΗ Σ., «Εὐαγγέλιο καὶ δικαιοσύνη», *Ὁράματα καὶ Πράγματα*, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1991, σ. 306-309.

30. Βλ. τὸ κείμενο στὰ ἑλληνικά: Πάπας Φραγκίσκος, *Ἡ χαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου: Ἀποστολικὴ Παραίνεση «Ἡ χαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου» γιὰ τὴν ἀναγγελία τοῦ Εὐαγγελίου στὸν σημερινὸ κόσμο*, ἐκδ. Ἱεράς Συνόδου Καθολικῆς Ἱεραρχίας Ἑλλάδος, χ.τ. 2014.

σὲ διάφορες ὄψεις τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ «πολιτισμοῦ» τῆς³¹, ἀφοῦ πρῶτα δηλώσει ὅτι «αὐτὴ ἡ οἰκονομία φονεύει»³²:

- Ὁχι σὲ μία οἰκονομία τοῦ ἀποκλεισμοῦ
- Ὁχι στὴ νέα εἰδωλολατρία τοῦ χρήματος
- Ὁχι σὲ ἓνα χρῆμα ποὺ κυβερνᾷ ἀντὶ νὰ ὑπηρετεῖ
- Ὁχι στὴν ἀνισότητα, ποὺ γεννᾷ βία

Αὐτὲς οἱ δηλώσεις στοιχοῦνται πρὸς τὶς τοποθετήσεις πολλῶν ἔξαιρετικῶν κειμένων ποὺ παρήχθησαν κατὰ τὰ ἔτη ποὺ μεσολάβησαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη Γενικὴ Συνέλευση καὶ ἀποτέλεσαν τὰ κείμενα ἀναφορᾶς γιὰ τὸν προβληματισμὸ καὶ τὶς συζητήσεις στὸ Μπουσάν. Τὰ κείμενα αὐτὰ ποὺ ἀποτέλεσαν τὸ ὑπόβαθρο τῆς κλήσης γιὰ μία «προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη» γιὰ τὴ ζωὴ, προκειμένου νὰ ὑπερβαθεῖ τὸ πνεῦμα, ἡ λογικὴ καὶ ἡ πράξη τοῦ κυρίαρχου θανατηφόρου συστήματος, εἶναι:

1. Τὰ κείμενα ἀπὸ τὴ διαδικασία γιὰ τὴν AGAPE.

Πρόκειται ἰδίως γιὰ τρία κείμενα: α) «Οἰκονομία τῆς ζωῆς, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη γιὰ ὅλους»³³, β) ἡ μελέτη γιὰ τὰ ὄρια τῆς πλεονεξίας³⁴ καὶ γ) ἡ Κοινὴ Δήλωση τοῦ Π.Σ.Ε., τῆς Παγκόσμιας Κοινότητος Μεταρρυθμισμένων Ἐκκλησιῶν (WCRC) καὶ τοῦ Παγκόσμιου Ἱεραποστολικοῦ Συμβουλίου (CWM) στὸ Sao Paulo «Μεταμόρφωση τοῦ διεθνοῦς οἰκονομικοῦ συστήματος σὲ μία οἰκονομία στὴν ὑπηρεσία τῆς ζωῆς»³⁵.

2. Ἡ Διακήρυξη τῆς Διεθνοῦς Οἰκουμενικῆς Διάσκεψης γιὰ τὴν Εἰρήνη (International Ecumenical Peace Convocation=IEPC) στὴν Τζαμάικα τὸ Μάιο τοῦ 2011, μὲ τίτλο «Οἰκουμενικὴ ἔκκληση γιὰ δίκαιη εἰρήνη»³⁶.

31. Στὸ ἴδιο, κεφ. 2.Ι, σ. 43 κ.έξ.

32. Στὸ ἴδιο, σ. 44, παράγρ. 53. Πρβλ. ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ Δ., «*Evangelii Gaudium*: Σχόλιο στὴν Ἀποστολικὴ Προτροπὴ τοῦ πάπα Φραγκίσκου Α΄ γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ Εὐαγγελίου στὸ νέο κόσμος», *Σύναξη* 130 (2014) 85-87.

33. Βλ. τὸ κείμενο μὲ εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ καθηγητῆ Π. Βασιλειάδη στὴ *Θεολογία* 83 (2012) 205-217.

34. Βλ. ROGATE MH. – PERALTA ATH. (Eds.), *The Greed Line. Final Report and Supporting Studies*, WCC, Geneva 2014.

35. Βλ. «São Paulo Statement: International Financial Transformation for the Economy of Life», στὸ <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/public-witness-addressing-power-affirming-peace/poverty-wealth-and-ecology/finance-speculation-debt/sao-paulo-statement-international-financial-transformation-for-the-economy-of-life>.

36. Βλ. τὴ Διακήρυξη τῆς Διεθνοῦς Οἰκουμενικῆς Διάσκεψης γιὰ τὴν Εἰρήνη «An Ecu-

3. Ἡ βαρυσήμαντη νέα, δεύτερη μετὰ τὴν πρώτη τὸ 1982, Ἱεραποστολικὴ Διακήρυξη τοῦ Π.Σ.Ε. «Μαζὶ πρὸς τὴ ζωὴ: Ἱεραποστολή καὶ Εὐαγγελισμὸς σὲ τοπία πὸν ἀλλάζουν»³⁷.

Ἡ συμφωνία τῶν κειμένων ἐκφράζεται στὶς παρακάτω βασικὲς δηλώσεις τοῦς³⁸:

- Τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα οἰκονομίας φονεῦει ἀνθρώπους καὶ γῆ.
- Ὡς Μαμμωνᾶς εἶναι ἓνα εἶδωλο πὸν βρῖσκεται στὸν ἀντίποδα τοῦ Θεοῦ τῆς Βίβλου.
- Γι' αὐτὸ πρέπει οἱ Ἐκκλησίαις μὲ βάση τὴν πίστη τοῦς νὰ τὸν ἀποκηρύξουν καὶ μαζὶ μὲ ἄλλους ἀνθρώπους διαφορετικῆς πίστεως ἢ κοσμοθεωρίας νὰ ἀναζητήσουν ἐναλλακτικὲς ἀπαντήσεις καὶ μάλιστα πέρα ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἀνθρωπολογία τῶν ἐγωμανῶν ἀτομικότητων.
- Τὰ πρῶτα ὑποκείμενα αὐτῆ τῆς μεταμόρφωσης εἶναι τὰ θύματα τοῦ συστήματος, οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ ἀποκλεισμένοι (Mission from the Margins).

Ἡ μετάβαση ἀπὸ μία «οἰκονομία τοῦ θανάτου» σὲ μία «οἰκονομία τῆς ζωῆς» ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς «προσκυνηματικῆς πορείας» γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας. Ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἓνα στόχο, ἀλλὰ (πρέπει νὰ εἶναι) πρὶν ἀπὸ ὅλα ποιοτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πορείας καὶ ἀναφαίρετο μέρος τῆς ζωῆς τῶν Ἐκκλησιῶν. Καμία Ἐκκλησία καὶ καμία κοινότητα δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει ὅλες

---

menical Call to Just Peace», στὸ http://www.overcomingviolence.org/fileadmin/dov/files/iepc/resources/ECJustPeace_English.pdf. Ἐπίσης βλ. τὴ Διακήρυξη στὸν τόμο *Building Peace on Earth. Report of the International Ecumenical Peace Convocation*, σ. 177-189 καὶ τὸ μήνυμα σ. 41-45.

37. Βλ. «Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes», <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/mission-and-evangelism/together-towards-life-mission-and-evangelism-in-changing-landscapes>. Ἀπὸ ὀρθόδοξη πλευρὰ ἔχει σημασία νὰ τονιστεῖ ὅτι ὁ καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ Πέτρος Βασιλειάδης ἔχει μεγάλη συνεισφορὰ στὴν Ἐπιτροπὴ CWME τοῦ Π.Σ.Ε. ὡς μέλος τῆς συντακτικῆς ομάδας πὸν προετοίμασε τὴ νέα διακήρυξη γιὰ τὴν Ἱεραποστολή καὶ τὸν Εὐαγγελισμὸ. Βλ. ὀρθόδοξη ἀποτίμηση τοῦ νέου αὐτοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν ἴδιο, «An Orthodox Assessment of the New Mission Statement», *IRM* 102 (2013) 174-178.

38. Βλ. πῶς συνοψίζονται τὰ κείμενα στὸ DUCHROW U. – GÜCK M., *Von den Rändern her in Richtung globale Transformation! "Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens"*, σ. 14. Στὸ τεῦχος αὐτὸ περιέχονται ὅλα τὰ κείμενα πὸν ὀδήγησαν στὴ διατύπωση τῆς κλήσης τοῦ Μπουσάν γιὰ μία «προσκυνηματικὴ πορεία» γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας.

τίς ὅψεις τῆς «προσκυνηματικῆς πορείας». Ἡ ἴδια ἡ διαδικασία, «τὸ ταξίδι», «θὰ ἐπιτρέψει στὴν ἀδελφότητα τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ἀντλήσουν σθένος καὶ ἐλπίδα ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐνότητά τους καὶ νὰ ἐμβαθύνουν στὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ κρίσιμα ζητήματα ποὺ βρίσκονται στὸν πυρῆνα τῆς πίστεως»³⁹. Βεβαίως, εἶναι ἡ πρέπει νὰ γίνε σαφές ὅτι εἶναι ἀτελέσφορο νὰ τεθοῦν σὲ μία ἱεραρχικὴ κλίμακα τὰ διάφορα προβλήματα καὶ οἱ διαφορετικὲς ἐμπειρίες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Αὐτὸ ποὺ θὰ ἦταν καλὸ νὰ γίνε, εἶναι νὰ ληφθοῦν σοβαρὰ ὑπ' ὄψη οἱ διαφορὲς ἐμπειρίες τῶν πολύπτυχων πραγματικοτήτων καὶ ταυτόχρονα νὰ βρεθεῖ ἢ μεταξὺ τους ἀλληλεπίδραση. Ἡ «προσκυνηματικὴ πορεία» ἀπαιτεῖ τὴ συμμετοχὴ ὄλων, ὅπου καὶ ἂν βρίσκονται καὶ ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ ἡμερησία διάταξή τους. Αὐτὴ ἡ κίνηση δὲν εἶναι ὅμως εὐκόλη, γιὰτὶ ἀπαιτεῖ προθυμία καὶ ἐτοιμότητα, πέρα ἀπὸ τὴ δική του ἐμπειρία ὁ καθένας νὰ μπορεῖ νὰ ἀφουγκραστεῖ τὶς ἐμπειρίες τῶν ἄλλων καὶ νὰ συνδέσει ἐπίσης τὶς δικές του ἀντιλήψεις περὶ δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης μὲ αὐτὲς ποὺ ἔχουν ἄλλοι ἄνθρωποι. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ μία «πνευματικότητα τῆς περιεκτικότητας»⁴⁰, ἡ ὁποία δὲν θεωρεῖ τοὺς ἄλλους ὡς ἀνταγωνιστὲς ἢ ἐχθρούς, ἀλλὰ ὡς συμπάρχοντες. Ὅσον ἀφορᾷ στὶς Ἐκκλησίες-μέλη τοῦ Συμβουλίου, ἀναμένεται νὰ φανεῖ ἐὰν οἱ διαφορετικὲς θεολογικὲς παραδόσεις καὶ τοποθετήσεις τους εἶναι τόσο ἀνοικτές, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ συνεργαστοῦν καὶ νὰ ἀναλάβουν δεσμευτικὲς πρωτοβουλίες, ὥστε νὰ μετουσιώσουν τὰ λόγια σὲ πράξη. Πάντως ἡ ὅλη προσπάθεια ἀποτελεῖ ἀναβίωση ἢ ἐπανεκκίνηση τῆς «συνοδικῆς πορείας ἀμοιβαίας ὑποχρέωσης γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας» μέσα σὲ ἓνα εὐρύτερο πλαίσιο καὶ μὲ εὐρύτερη συμμετοχή⁴¹. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη στὴν «προσκυνηματικὴ πορεία» συναντῶνται Βανκούβερ (1983) καὶ Μπουσάν (2013).

39. Βλ. τὸ κείμενο «Οἰκονομία τῆς ζωῆς, δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη γιὰ ὅλους...», σ. 216, παράγρ. 24.

40. Στὴ διάσταση αὐτὴ ποὺ ἦταν καὶ διάσταση τῆς «Δεκαετίας γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς βίας» εἶχαμε ἀναφερθεῖ στὴ μελέτη μας «Οἱ Ἐκκλησίες σὲ ἀναζήτηση μιᾶς δίκαιης εἰρήνης σὲ ἐποχὴ παγκοσμιοποίησης» στὸ συλλογικὸ τόμο «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»: Ὅραμα καὶ αἴτημα γιὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὶς χριστιανικὲς Ἐκκλησίες – Ὁρθόδοξη Συμβολή, (ἐπ.) Ε. Κασσελούρη – Χατζηβασιλειάδη, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2010, 77-135, σ. 103 ἔξ.

41. Αὐτὴ τὴν ἄποψη ἐκφράζουν ἐπανελημμένα καὶ οἱ U. Duchrow καὶ M. Gück στὸ τεῦχος τους Von den Rändern her in Richtung globale Transformation! "Pilgerweg der Gerechtigkeit und des Friedens", σ. 3, 9, 11, 14.

Αυτή η εξέλιξη έχει ιδιαίτερη σημασία για τους ὀρθόδοξους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν συμβάλει στή θεολογική περιγραφή καὶ θεμελίωση τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀκεραιότητας τῆς δημιουργίας καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἔχουν δηλώσει ρητὰ ὅτι ἡ χριστιανικὴ διακονία καὶ μαρτυρία στὸν κόσμον εἶναι μία «Λειτουργία μετὰ τὴ λειτουργία»⁴². Ἡ ὀρθόδοξη συμμετοχὴ στὶς δραστηριότητες τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ στὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ μία «δίκαιη εἰρήνη» σὲ ὅλη τὴ δημιουργία αὐξήθηκε μετὰ τὴ Γενικὴ Συνέλευση στὸ Πόρτο Ἀλέγκρε τὸ 2006 καὶ ἔγινε πιὸ δημιουργικὴ. Ἀπὸ τὸ 2007 ὀρθόδοξοι θεολόγοι πῆραν μέρος στή διαδικασία γιὰ τὴν AGAPE⁴³ καὶ πραγματοποιήθηκε μία σειρά σημαντικῶν διορθόδοξων διασκέψεων⁴⁴ στή Βοστώνη, στὸ Βουκουρέστι, στή Λέρο, στὸ Βόλο καὶ στή Συρία στὰ πλαίσια τῆς προπαρασκευῆς τῆς «Διεθνoῦς Οἰκουμενικῆς Διάσκεψης γιὰ τὴν Εἰρήνη» (International Ecumenical Peace Convocation=IEPC) στήν Τζαμάικα τὸ 2011.

Στὴν προπαρασκευαστικὴ Διορθόδοξη Διάσκεψη πὺ πραγματοποιήθηκε στήν Κῶ (Ὀκτώβριος 2012) ἐν ὄψει τῆς Γενικῆς Συνέλευσης στὸ Μπούσαν, οἱ ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι δήλωσαν ὅτι «αἰσθάνονται ὑποχρεωμένοι νὰ συνεργαστοῦν μὲ ὄλους τοὺς χριστιανούς γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἐνότητα στὴ βάση τῆς Ἀγγελίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὅλη τὴ δημιουργία. Καθὼς συνεργαζόμαστε γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη σὲ αὐτὸν τὸν κόσμον, ἔχουμε ἐπίγνωση ὅτι ἡ πλήρης δικαιοσύνη καὶ ἡ πλήρης εἰρήνη θὰ πραγματοποιηθεῖ στὰ ἔσχατα, ὅταν ὁ Χριστὸς ‘μὲ τὴν παρουσία του θὰ

42. Γιὰ τὴ γένεση, τὴ σημασία καὶ τὸ βιβλιοκοπατερικὸ ὑπόβαθρο τοῦ ὄρου βλ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ Σ., *Μετα-λειτουργία: Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ θεολογίας στὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας*, σ. 245-285.

43. Μέλος τῆς ομάδας ἐργασίας κατὰ τὴ δευτέρη φάση τῆς AGAPE, μαζί μὲ ἄλλους εἰδικoὺς οἰκονομολόγους, κοινωνιολόγους καὶ ἐκπροσώπους ἱεραποστολικῶν ἐνώσεων, ἦταν ὁ καθηγητὴς τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ ΑΠΘ Πέτρος Βασιλειάδης. Ἐπίσης ὁ ἴδιος συνέδραμε στὴν Ἐπιτροπὴ CWME τοῦ Π.Σ.Ε. ὡς μέλος τῆς συντακτικῆς ομάδας πὺ προετοίμασε τὴ νέα πολὺ δυναμικὴ διακήρυξη γιὰ τὴν Ἱεραποστολὴ καὶ τὸν Εὐαγγελισμό.

44. Ἐνδεικτικὰ βλ. τὴν Ἑκθεση «Called to Be ‘Craftsmen of Peace and Justice’», Inter-Orthodox Preparatory Consultation Towards the International Ecumenical Peace Convocation, Leros, Greece, 15-22 September 2009: http://www.overcomingviolence.org/fileadmin/dov/files/iepc/expert_consultations/090921_InterOrthodoxPrepConsLerosFinalStatement.pdf. Ἐπίσης τε κείμενο τῆς Διάσκεψης στὴ Saidnaya/Συρία «An Orthodox Contribution Toward a Theology of Just Peace»: http://www.overcomingviolence.org/fileadmin/dov/files/iepc/expert_consultations/Saydnaya%2520document%2520FINAL.pdf.

γεμίσει πλήρως τὰ πάντα' (Έφ 1,23)»⁴⁵. "Όπως ἐξηγοῦν οἱ συμμετέχοντες στὴν ἴδια διάσκεψη, ἡ κοινὴ ἐργασία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη στὸ Π.Σ.Ε. εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, γιὰτὶ συμβάλλει στὴν ἐνότητα τῆς χριστιανικῆς ἀποστολῆς καὶ καθιστοῦν τὶς Ἐκκλησίες πιὸ ἀξιόπιστες στὰ μάτια τῶν κοινωνιῶν μέσα στὶς ὁποῖες αὐτὲς ζοῦν"⁴⁶. Ἡ συνεργασία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, ἀναλύουν, εἶναι ἐπιταγὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸ τοῦ πάθους προσευχήθηκε γιὰ ἐνότητα, εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη (Ίω. 17,21). Ἀποτελεῖ, προσθέτουν, ὄχι μόνο ἀπάντηση στὴν παραίνεσή Του νὰ εἶναι οἱ μαθητὲς Του ἀλάτι καὶ φῶς τοῦ κόσμου (Μτ. 13-15), ἀλλὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἀνταπόκριση στὴν ἀδιάλειπτη προσευχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐνότητα, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν εἰρήνη⁴⁷.

"Όσον ἀφορᾷ στὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς «προσκυνηματικῆς πορείας» καὶ στὴν κύρια ἀπειλὴ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εἰρήνης σήμερα, πολὺ σημαντικὴ εἶναι ἡ Διακήρυξη τῶν προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τὸ φθινόπωρο τοῦ 2008, ὅταν δηλαδὴ ἡ διεθνὴς οικονομικὴ κρίση κορυφωνόταν καὶ οἱ κραδασμοὶ τῆς ἦταν πολὺ μεγάλης ἐντασης. Σὲ αὐτὴ ὑπογραμμίζεται χαρακτηριστικὰ: «Οἱ Ὁρθόδοξοι χριστιανοὶ συμμερίζονται μετὰ τῶν ἄλλων, θρησκευομένων ἢ μὴ ἀνθρώπων τοῦ πλανήτου, τὴν εὐθύνην διὰ τὴν σύγχρονον κρίσιν, διότι ἠνέχθησαν ἢ συνεβιβάσθησαν ἀκριτῶς καὶ πρὸς ἀκραίας ἐπιλογὰς τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς τὴν ἀξιόπιστον ἀντιπαράθεσιν πρὸς αὐτὰς τοῦ λόγου τῆς πίστεως. Ἔχουν, συνεπῶς, καὶ αὐτοὶ μείζονα ὑποχρέωσιν νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ὑπέρβασιν τῶν διασπάσεων τοῦ κόσμου. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διὰ τὴν

45. Βλ. «Communique», Inter-Orthodox Pre-Assembly Consultation for the 10th Assembly in Busan, Korea, 2013 «God of life, lead us to justice and peace» (Kos, Greece, 11-17 October 2012), <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/ecumenical-movement-in-the-21st-century/member-churches/inter-orthodox-pre-assembly-consultation>, παράγρ. 3.

46. Ὁ καθηγητὴς Π. Βασιλειάδης ὑπενθυμίζει ὅτι αὐτὸ τονιζόταν ἤδη ἀπὸ τοὺς ὀρθόδοξους τὸ 1920 στὴν περιώνυμη Ἐγκύκλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (βλ. VASSILIADIS P., «Orthodox Expectations from the 10th WCC Assembly: The Importance of Interfaith, Ecological and Economic Witness», *Current Dialogue* 55, Sept 2013, 16-19, ἰδίως σ. 16).

47. Γιὰ τὰ παραπάνω βλ. Orthodox Pre-Assembly Report - Inter - Orthodox Pre-Assembly Consultation for the 10th Assembly in Busan, Korea, 2013 «God of life, lead us to justice and peace» (Kos, Greece, 11-17 October 2012), <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/executive-committee/2013-03/orthodox-pre-assembly-report>, ἰδίως παράγρ. 9-12

όντολογικήν ένότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῆς θείας δημιουργίας, ὡς αὕτη ἐκφράζεται διὰ τοῦ ὅλου μυστηρίου τοῦ ἐν Χριστῷ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου, ἀποτελεῖ θεμελιώδη βάσιν διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν κόσμον... Τὸ χάσμα μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν διευρύνεται δραματικῶς ἐξ αἰτίας τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία εἶναι συνήθως ἀποτέλεσμα μανιακῆς κερδοσκοπίας ἐκ μέρους οἰκονομικῶν παραγόντων καὶ στρεβλῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία, στερουμένη ἀνθρωπολογικῆς διαστάσεως καὶ εὐαισθησίας, δὲν ἐξυπηρετεῖ, τελικῶς, τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπότητος. Βιώσιμος οἰκονομία εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία συνδυάζει τὴν ἀποτελεσματικότητα μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην»⁴⁸.

Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση κινεῖται τὸ Μήνυμα τῶν προκαθημένων στὸ Φανάρι τὸν Μάρτιο τοῦ 2014, τὸ ὁποῖο συμφωνεῖ μὲ θέσεις πολλῶν οἰκουμενικῶν κειμένων πού ἀναφέρονται πρὸ πάνω. Δηλώνεται στὶς παραγράφους 4 καὶ 7: «Ἡ παγκόσμιος οἰκονομικὴ κρίσις ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἀπειλὴν διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εἰρήνην εἰς τοπικὸν καὶ παγκόσμιον ἐπίπεδον. Αἱ συνέπειαι αὐτῆς εἶναι ἐμφανεῖς εἰς ἅπαντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας, ἔνθα ἀπουσιάζουν ἀξία ὡς ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ προσώπου, ἡ ἀδελφικὴ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ δικαιοσύνη. Τὰ αἴτια τῆς κρίσεως ταύτης δὲν εἶναι ἀμιγῶς οἰκονομικά. Εἶναι καὶ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς φύσεως. Ἐντὶ τοῦ συσχηματισμοῦ πρὸς τὰ παγκόσμια εἰδῶλα τῆς ἰσχύος, τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς φιληδονίας, ἐξαιρομεν τὴν ἀποστολήν μας νὰ μεταμορφώσωμεν τὸν κόσμον, ἐφαρμόζοντες τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης. Συνεπεία τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως τῆς ἐξουσίας, πολλοὶ ἄνθρωποι ὑποτιμοῦν τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, ἀδιαφοροῦντες νὰ διακρίνουν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἐλαχίστους τῶν ἀδελφῶν μας (πρὸβλ. *Ματθ. κε΄*, 40, 45), πολλοὶ δὲ παραμένουν ἀδιάφοροι ἔναντι τῆς πτωχείας, τῆς ὀδύνης καὶ τῆς βίας, αἱ ὁποῖαι μαστίζουσι τὴν ἀνθρωπότητα... Ἡ Ἐκκλησία δὲν ζῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ μαρτυρῇ καὶ νὰ μοιράζηται τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἐγγύς καὶ τῶν μακρῶν. Μετέχοντες τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ προσευχόμενοι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, καλούμεθα νὰ συνεχίσωμεν τὴν λειτουργίαν μετὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν καὶ

48. «Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Κωνσταντινούπολις, 11.10.2008», *Ἐκκλησία* 85, τεύχ. 10, 2008, 756-759, ἐδῶ σ. 757-758, § 6, 8. Στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα: «The Message of the Primates of the Orthodox Churches», § 6, 8, στό: <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=en...id=995...tla=en>.

νά μοιρασθῶμεν μεθ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος τὰ δῶρα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης»⁴⁹.

Ἡ δήλωση αὐτὴ ἀποκτᾶ μεγαλύτερη βαρύτητα, γιατί σὲ αὐτὴ τὴ σύναξη τῶν προκαθημένων ἀποφασίστηκε νὰ συνέλθει τὸ 2016 μετὰ ἀπὸ μία μακρὰ προσυνοδικὴ διαδικασία ἢ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁵⁰. Εἶναι εὐκαιρία ἢ Ἁγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδος νὰ ἐπικαιροποιήσει τὶς πολὺ σημαντικὲς ἀποφάσεις τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης στὸ Chambésy (1986) τόσο γιὰ τὸ θέμα «Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνηση»⁵¹, ὅσο καὶ γιὰ τὴ «Συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν, καὶ στὴν ἄρση τῶν φυλετικῶν καὶ λοιπῶν διακρίσεων»⁵² καὶ νὰ συμβάλει ἀποφασιστικὰ στὴν οἰκουμενικὴ «προσκυνηματικὴ πορεία γιὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη», ὅπως ἔκανε κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1980 στὸ πλαίσιο τῆς «συνοδικῆς πορείας τοῦ Π.Σ.Ε. γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας»⁵³. Αὐτὸ πὺν χρειάζεται σήμερα περισσότερο εἶναι συγκεκομμένες ἐνέργειες καὶ δέσμευση γιὰ δράση καὶ εὐρύτερη συνεργασία μὲ ἄλλους⁵⁴ καὶ ὄχι μόνο εὐσεβεῖς λόγοι. Τὴν ἀνάγκη αὐτὴ ἄλλωστε ἔχουν ἐπισημάνει οἱ ἴδιες οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες στὸ προαναφερθὲν πλαίσιο λέγοντας: «Ὡς Ἐκκλησία κληθήκαμε νὰ εὐαίσθητοποιηθοῦμε στὸν τρόπο πὺν ἐργαζόμε-

49. Βλ. τὸ κείμενο τῶν προκαθημένων στὸ Φανάρι τὸν Μάρτιο τοῦ 2014 στὸ <http://fanarion.blogspot.gr/2014/03/6-9-2014.html>.

50. Βλ. στὸ ἴδιο, παράγρ. 6. Βλ. γιὰ τὴ σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ Γ., «Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃ Συνόδου τῆς Ὁρθοδοξίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν σύγχρονων προκλήσεων», ὑπὸ δημοσίευση στὰ Πρακτικὰ τῆς 21ης Ἐπετειακῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Διακοινοβουλευτικῆς Συνέλευσης τῆς Ὁρθοδοξίας πὺν πραγματοποιήθηκε στὴ Μόσχα μεταξὺ 25-30 Ἰουνίου 2014. Τὸ κείμενο εἶναι προσβάσιμο στὸ http://users.auth.gr/martzelo/index.files/arthra_n.htm (κείμενο 135).

51. Βλ. τὸ κείμενο-ἀπόφαση τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξης Διάσκεψης στὸ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ Π., *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία, Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία καὶ Διαθρησκειακὸς Διάλογος – Ἐγχειρίδιο Ἱεραποστολῆς*, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 267-272.

52. Βλ. αὐτὸ τὸ κείμενο-ἀπόφαση στὸ ἴδιο, σ. 273-289.

53. Βλ. σχετικὰ ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ Σ., *Μετα-λειτουργία: Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ θεολογίας στὴν κοινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία γιὰ δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας*.

54. Βλ. VASSILIADIS P., «Orthodox Expectations from the 10th WCC Assembly: The Importance of Interfaith, Ecological and Economic Witness», 17 ἔξ.

στε και εκφράζουμε την εκκλησιαστική μας ύπαρξη σε όλα τα επίπεδα της εκκλησιαστικής ζωής. Σε αυτή τη συνάφεια είναι σημαντικό να μη μιλάμε μόνο περι δικαιοσύνης και ειρήνης, αλλά επίσης να καταστρώνουμε σχέδια και να συμβάλουμε πρακτικά σε προγράμματα και σε οργανωμένες δραστηριότητες για τη συγκεκριμένη πραγματοποίηση των αξιών της δικαιοσύνης και της ειρήνης»⁵⁵.

Συμπερασματικά με μία πρόταση· ή Ι΄ Γενική Συνέλευση του Π.Σ.Ε. υπήρξε μία σπανιότατη ευκαιρία όλες οι Έκκλησίες να διακρίνουν τον «καιρό», με την καινοδιαθηκική έννοια του όρου, να διαγνώσουν δηλαδή την κατάλληλη χρονική στιγμή την κρίση, τον δυναμισμό και τα προβλήματα της ιστορίας απέναντι στα όποια αυτές βρίσκονται, έτσι ώστε να οδηγηθούν σε διάκριση, κοινή απόφαση και πράξη.

---

55. «Report of an Inter-Orthodox Consultation on Orthodox Perspectives on Justice and Peace, Minsk, USSR, 1989», Gennadios Limouris (ed.), *Orthodox Visions of Ecumenism. Statements, Messages and Reports on the Ecumenical Movement 1902-1992*, WCC, Geneva 1994, 150-157, σ. 156, παράγρ. 36.